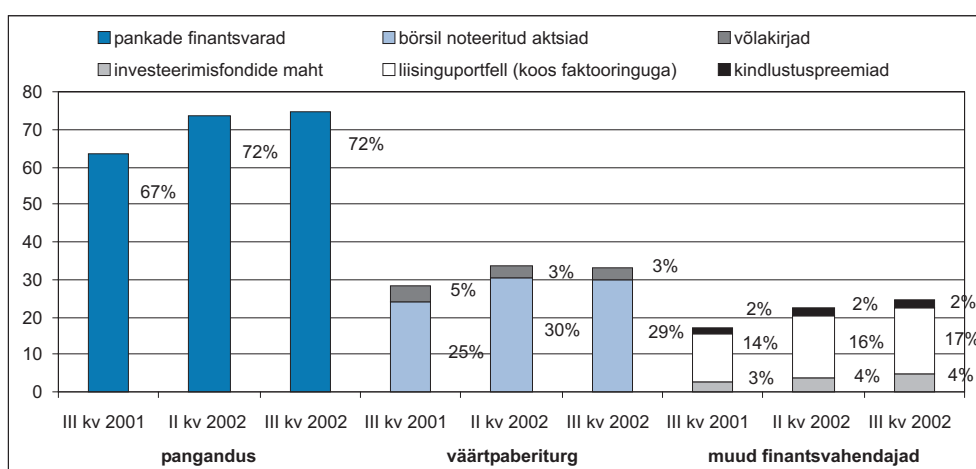

V FINANTSSEKTORI ARENG

2002. aastal finantssektoris jätkunud arengut iseloomustas kodumaise laenuressursi kaasamise ja laenude väljastamise erinev tempo. Olukorra peamiseks märksõnaks oli **sisenõudlusele orienteeritud suur laenupakkumine**. Et soodne intressikeskkond ja tugev konkurents säilisid, siis kasvas pankade laenu- ja liisinguportfell III kvartalis endises tempos (vt joonis 5.1). Nagu II kvartaliski, oli laenukasv suunatud eluasemelaenude ja kommertsinnisvara finantseerimisele, mille katmiseks vähendati hoiuste aeglustunud kasvu tõttu likviidseid varasid ning võeti välislaene.

Joonis 5.1. Eesti finantsvahendajate struktuur (mld kr ja % SKP suhtes)

Terava konkurentsi tõttu jätkus **pankade tegevusefektiivsuse tõus**. Seda näitab intressimarginaali edasine kahanemine. Sellest hoolimata püsis pankade kasumlikkus suur. Seda toetas laenubaasi laienemine ja kulude kokkuhoid. Kasumi võimalik edasine muutumine sõltub ressursi hinnast. Laenukvaliteet III kvartalis ei halvenenud. Pankade kapitaliseeritus kvartali lõpus küll pisut kahanes, kuid püsis siiski kõrge (15,5%).

Muudest finantsvahendajatest kasvasid endiselt kõige kiiremini investeerimisfondid, mis näitab, et majapidamiste ja ettevõtete säästmis- ja investeerimiskäitumise struktuur on muutunud. Kuna võlakirjaturu kasvu piirab mitteresidentide emissioonide vähenemine, siis ei olnud väärtapaberiturul, hoolimata aktsiate hinna mõningasest tõusust, märgata finantssüvenemist. Pensionireformi II samba edukas rakendumine kahandas esialgu investorite huvi elukindlustuse ja täiendava kogumispensioni vastu.

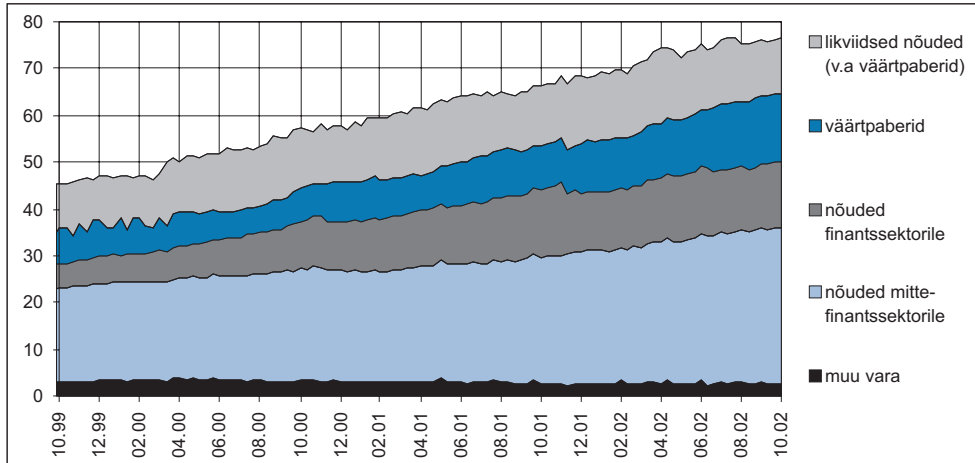
Pangandus¹

Pankade varad ja nende kvaliteet

2002. aasta III kvartalis jäi **pankade koondvarade aastakasv samaks, nagu see oli II kvartalis, ulatudes 17%ni**. Oktoobri lõpul oli pankade koondvarade maht 76,5 mld krooni (vt

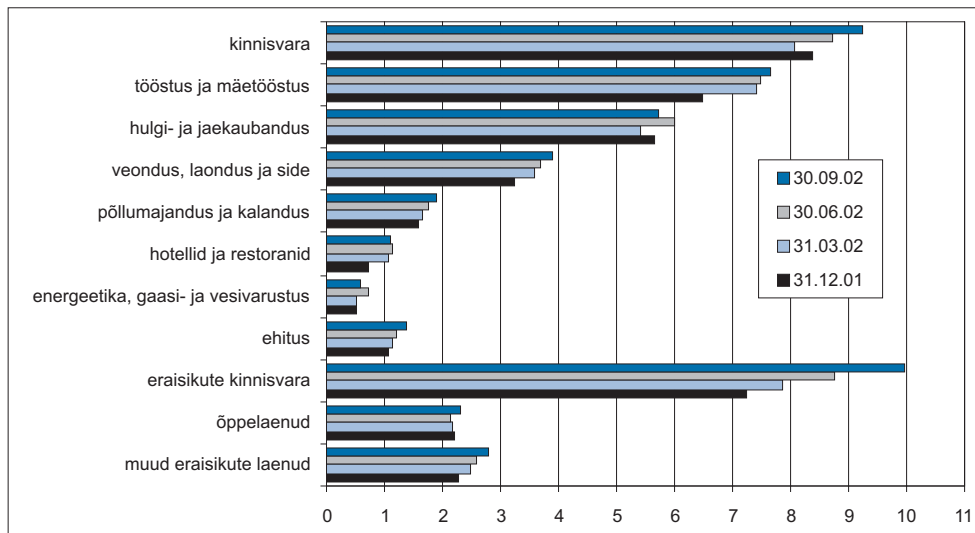
¹ Panganduse all on käsitletud ka liisingusektorit.

joonis 5.2). Aasta varasema perioodiga võrreldes koondvarade kasv aeglustus, seda eeskätt likviidsete varade kahanemise tõttu 19,1%ni. Likviidsete varade vähenemine 1,8 mld krooni võrra toimus välispankades hoiustatud vahendite arvel.

Joonis 5.2. Pankade koondvarade struktuur (mld kr)

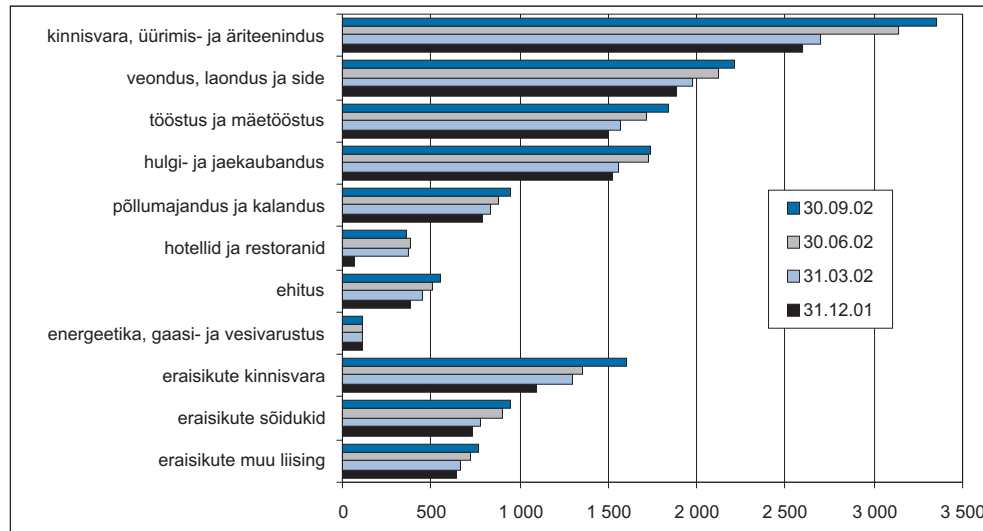
Pankade varade mahu kasv tugines eelkõige laenuõudlusele, mille tulemusena laenu- ja liisinguportfell suurenes III kvartalis 3 miljardi krooni võrra (septembri lõpul oli jääk 50,9 mld kr). Kõige enam kasvas taas eluasemelaenude maht – 1,2 mld kr (vt joonis 5.3). Seevastu ärilise kinnisvara finantseerimine oli pisut väiksem kui aasta varem, ehkki ületas endiselt pool miljardit krooni (oli 541 mln kr). Laenujääk kahanes kõige rohkem kaubanduses (271 mln kr) ja energi- amajanduses (141 mln kr).

Joonis 5.3. Laenu- ja liisinguportfell majandusharude ja laenu otstarbe järgi (mld kr)

Samalaadne areng iseloomustas ka laenuportfelli käivet sektorite lõikes. Eluasemelaenude ja kommerts-kinnisvara laenude käive oli III kvartalis suurem kui II kvartalis. Tarbimislane väljastati seevastu vähem (vastavalt 410 ja 502 mln kr). Oktoobris eluasemelaenude kasvutempo säilis ning käive oli rekordiline – 499 mld krooni. Kommerts-kinnisvara laenukäive oli oktoobris poole väiksem kui septembris (vastavalt 233 ja 472 mln kr).

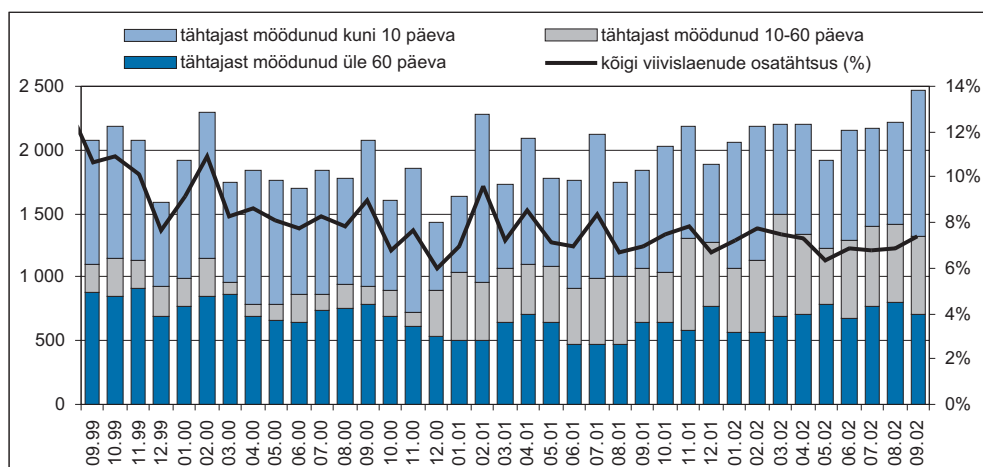
Seoses pankade käitumismudeli muutumisega oma liisingettevõtete rahastamisel on vastavad laenud asendunud võlakirjadega. Selle tulemusel kasvas pankade võlakirjaportfell III kvartali jooksul üle 700 mln krooni (vt joonis 5.4).

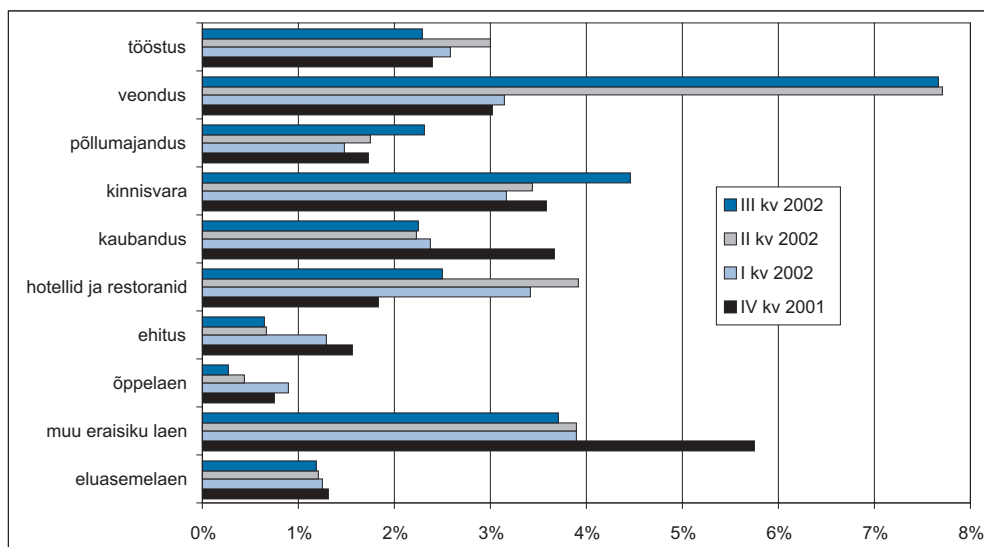
Joonis 5.4. Liisinguportfell majandusharude lõikes (mln kr)

Liisinguobjektide struktuuris suurenes III kvartalis enim kinnisvara ja seadmete osatähtsus, sama ajal kui autoliisingu kasv oli kevadsuvega võrreldes rohkem kui poole väiksem. Kiiresti suurenes kontoritehnika liising, mille maht on küll väike, kuid nõudejäägi kasv oli 2001. a III kvartaliga võrreldes peaaegu kolm korda suurem. Tarbekaupade ostmise liisingu abil mõnevõrra vähenes.

Laenuportfelli kvaliteet tervikuna ei halvenenud: enam kui 60 päevaga maksetähtaja ületanud viivislaenude osatähtsus oli III kvartalis keskmiselt 2,3% ehk vaid 0,3 protsendipunkti suurem kui 2001. a samal perioodil (vt joonis 5.5). **Majandusharuti halvenes põllumajanduse ja kommerts-kinnisvaraga seotud laenude kvaliteet** (vt joonis 5.6). Viimatinimetatud sektori viivislaenu moodustasid ligi 30% kõigist viivislaenudest. Portfelli mahult suurima osa ehk ligi veerandi moodustavate eluasemelaenude viivisnõuded küündisid 23,6%ni kõigist viivislaenuõuetest.

Joonis 5.5. Viivislaenu maht (mln kr, vasak telg) ja osatähtsus pankade laenuportfellis (parem telg)

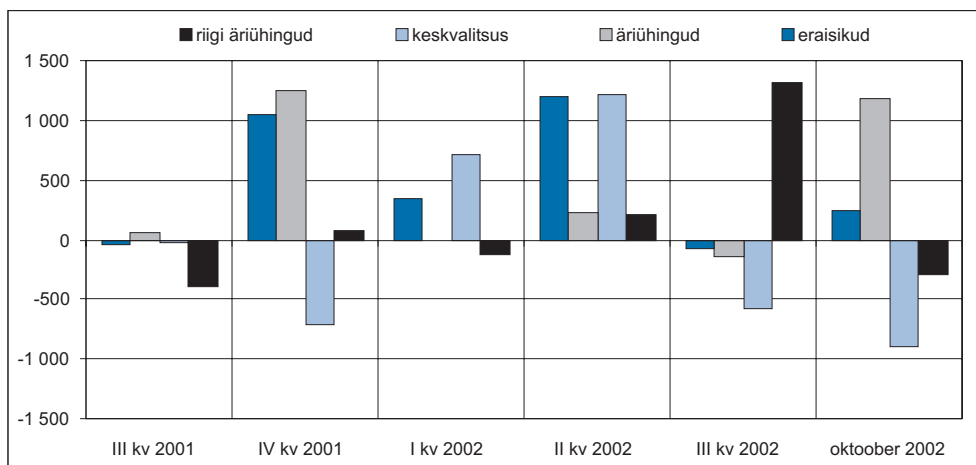
Joonis 5.6. Enam kui 60 päeva maksetähtaja ületanud viivislaenu osakaal laenuportfellis (%)

Tagatistest omandab üha suurema osakaalu hüpoteek, mille mahu kasv tagatisvarana tuleneb kinnisvaraalaenude osatähtsuse suurenemisest ning kinnistamisprotsessi lõpulejõudmisest. Koos ehitise pandiga moodustab hüpoteek rohkem kui kaks kolmandikku kõigist tagatistest. **Seega muutub kinnisvara hindade võimalik kõikumine järjest olulisemaks pankade tagatisvara väärtust mõjustavaks teguriks.**

Vöörvahendid

Tänu ühekordsetele teguritele residentsete ettevõtete hoiuste kasv III kvartali algul ajutiselt kiirenes (vt joonis 5.7). Hiljem hakkas välislaenamise vajadus taas suurenema ning väliskohustuste osatähtsus kogukohustustes jõudis kvartali lõpuks tagasi 21%ni ehk II kvartali lõpu tasemele.

Laenuportfelli kiire kasvu tõttu pikenes 2002. aasta üheksa kuu jooksul jätkuvalt üle viie aastase tähtajaga nõuete netopositsioon, mis küündis septembri lõpuks peaaegu veerandini bilansimahust.

Joonis 5.7. Hoiuste kasv kvartalis (mln kr)

Kapitali adekvaatsuse osas andsid III kvartalis tooni 2002. aasta juulis rakendunud uuest arvestusjuhendist tingitud muudatused². Uus arvestusalus tõstis kvartali alguses tehnilisel kapitali adekvaatsuse näitajaid. Riskivarade kasvu tõttu alanes kapitali adekvaatsus kvartali lõpuks II kvartali keskmisele tasemele (15,5%).

Omakapitali tulukus

Pankade poolt III kvartalis teenitud puhaskasum (346 mln kr) ületas esimese kahe kvartali tulemuse tervelt kolmandiku võrra (vt tabel 5.1). Seejuures kasvas suuremate pankade kasum ning vähenes kolme väikepanga oma. Kolme kvartali kumulatiivne kasum (866,5 mln kr) jäi sisuliselt 2001. a sama perioodi tasemele.

Tabel 5.1. Pankade tulukust iseloomustavad näitajad

	III kv 2000	IV kv 2000	I kv 2001	II kv 2001	III kv 2001	IV kv 2001	I kv 2002	II kv 2002	III kv 2002
Omakapitali kordaja	6,75	7,08	7,48	7,71	7,85	7,84	7,76	7,77	7,78
Omakapitali tulukus	11,25%	8,32%	9,19%	9,61%	11,01%	20,87%	19,30%	18,86%	18,56%
Varade tulukus	1,67%	1,18%	1,23%	1,25%	1,40%	2,66%	2,49%	2,43%	2,39%
Puhastulukus	0,15	0,11	0,11	0,11	0,13	0,23	0,23	0,23	0,24
Varade tootlikkus	11,08%	11,14%	11,34%	11,25%	10,92%	11,38%	10,72%	10,47%	10,14%
Puhas intressimarginaal	4,77%	4,69%	4,51%	4,41%	4,28%	4,14%	4,03%	3,92%	3,88%

Pangasektori omakapitali aastatulukus oli võrreldes II kvartaliga pisut väiksem, kuid 18,6% on endiselt kõrge näitaja. Tulukust suurendasid eelkõige laenubaasi laienemine ja likviidsete varade vähenemine, aga ka kuluefektiivsuse tõus. Kulude-tulude koondnäitaja³ langes III kvartalis esmakordselt alla 60%.

Hinnavahe alanemine jätkus ka III kvartalis. Seekord vähenes hinnavahe 13 baaspunkti võrra võrreldes 2001. a III kvartaliga. Hinnavahe edasist kahanemist piirab see, et välisressursi jätkuv odavnemine on ebatõenäoline, kodumaiste hoiuste kasv endiselt tagasihoidlik ning valitsus vähendas Eesti Panga soovitusel oma hoiuseid kommertspankades. Kõik see sunnib panku toetuma laenude andmisel rohkem kallimale välisressursile. Teravas konkurentsipüsümiseks peavad pangad üha enam tähelepanu pöörama ka sisemistele kokkuhoiuvõimalustele ning tegevuse tõhustamisele.

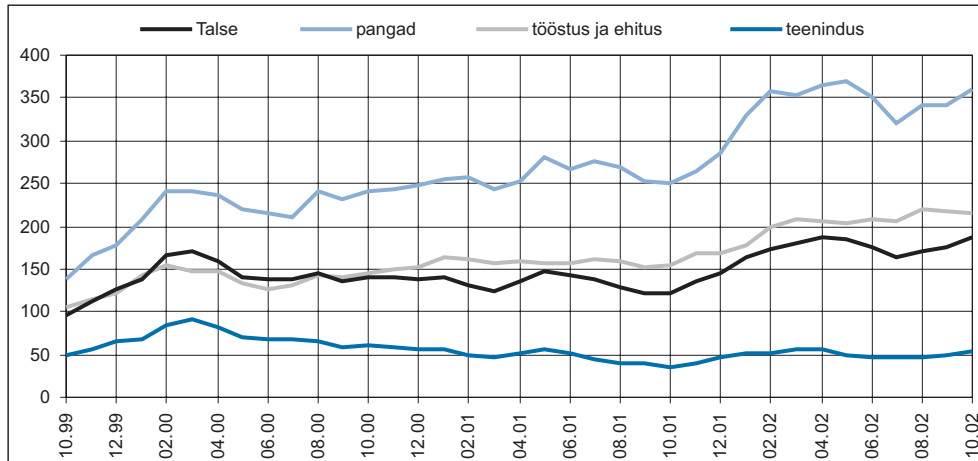
Väärtpaberiturg

Aktsiaturg

Eesti aktsiaturul II kvartalis ja III kvartali algul toimunud hinnalangus asendus augusti alguses tõusuga. Novembri keskpaigaks jõudis Talse tagasi 190 punktini ehk II kvartali alguse tasemele. Kvartali jooksul olid börsiindeksist kõrgemal tasemel eelkõige tööstus- ja ehitussektori aktsiad, mis kallinesid kolme kuuga 5%. Hansapanga aktsiat tabas juulis-augustis suur langus, oktoobris aga taastus aasta kõrgeim tase (vt joonis 5.8). Oktoobris tõusid ka teenindussektori aktsiate hinnad, kuid nende tase pole aasta alguse madalseisu tõttu võrreldes teiste aktsiatega palju muutunud.

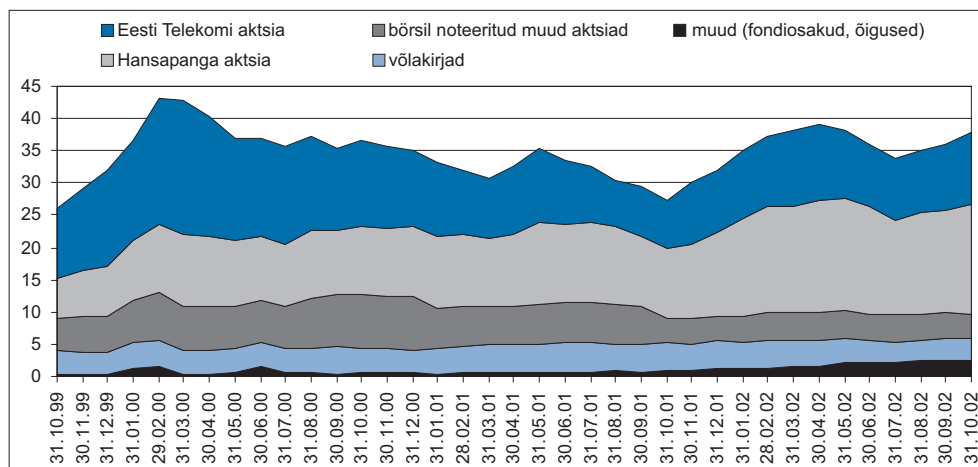
² Juhendi peamised muudatused olid: 1) konsolideerimisgruppi kuuluvatesse ettevõtetesse tehtud rahapaigutuste riskisuse alusel on võimalik vähendada mahaarvamisi bruto-omavahenditest; 2) kauplemisportfelli instrumendid jäeti I kategooria riskivaradest välja (nüüd arvestatakse ka kauplemisportfelli riske erinevate riskide lõikes); 3) nõuded Läti ja Leedu krediitiasutustele tõsteti III kategooriasse.

³ Kulude-tulude suhtarv on administratiivkulude ja äritegevuse netotulemi vahe.

Joonis 5.8. Talse ja Tallinna Börsil kaubeldavate aktsiate indeksid majandussektorite järgi (punkti)

Aktsiahindade tõus suurendas Tallinna Börsi kapitalisatsiooni juuli lõpu 28,5 miljardilt kroonilt oktoobri lõpuks 32,0 miljardi kroonini (vt joonis 5.9). Hinnatõusust hoolimata kahanes nii börsi kui ka börsivälise aktsiaturu käive. HEXiga liitumise järel börsi liikmeks saanud välismaaklerid pole turul olnud eriti aktiivsed ning nende vahendatud tehingud moodustasid ajavahemikul märtsist oktoobrini vaid 1,3% kogukäibest. Positiivseks uudiseks oli HEXi jätkuv laienemine Kesk- ja Ida-Euroopa suunal: 2002. a kevadel osteti enamusosalus Riia Väärtpaberibörsil ning mitteametlikel andmeil kavatakse omandada ka Varssavi Väärtpaberibörs.

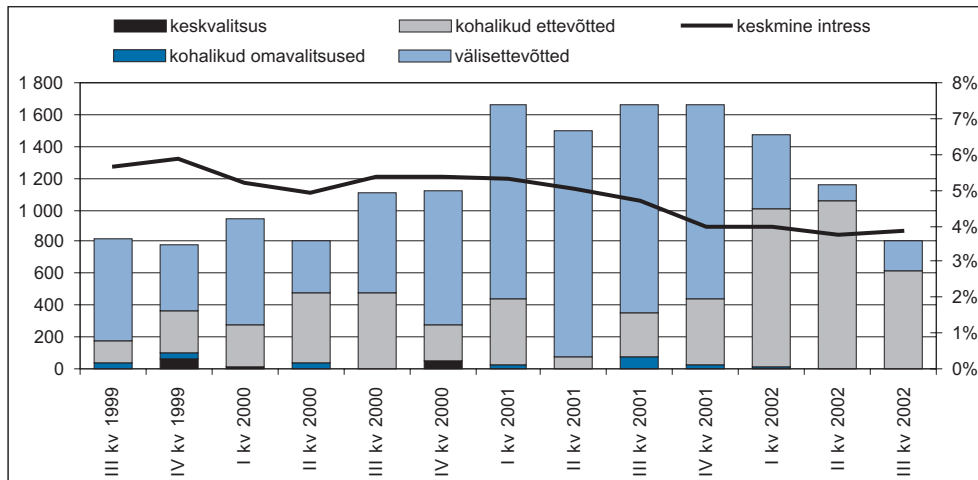
Joonis 5.9. Väärtpaberituru kapitalisatsioon (mld kr)

Võlakirjaturg

Võlakirjaturu maht jäi III kvartalis eelmise perioodiga võrreldavale tasemele, ulatudes 3,3 mld kroonini. Kui 2001. aastal kasutasid mitteresidentidest finantsinstitutsioonid Eesti võlakirjaturu oma siinsete tütarettevõtete aktsiapositsioonist tulenevate riskide katmiseks, siis 2002. aastal on need mahud kokku kuivanud. See näitab tõenäoliselt, et sellised riskid on välispankade hinnangul kahenenud. Mitteresidentide võlakirjaemissioonide maht ei taastunud ka III kvartalis.

Osaliselt on mitteresidentide emissioonide vähenemist kompenseerinud kohalike ettevõtete (sh pankade ja muude finantsasutuste) väljalasked, mille maht on võrreldes 2001. aastaga suurenenud neli korda. Kolmandas kvartalis ulatus uusemissioonide kogumaht 800 miljoni kroonini, kuid oli siiski aasta I poole tasemest väiksem (vt joonis 5.10). See vähendas III kvartalis

ka võlakirjade järelturu käivet, kuna seal kaubeldakse põhiliselt mitteresidentidest pankade ning residentidest pankade ja liisingettevõtete võlakirjadega.

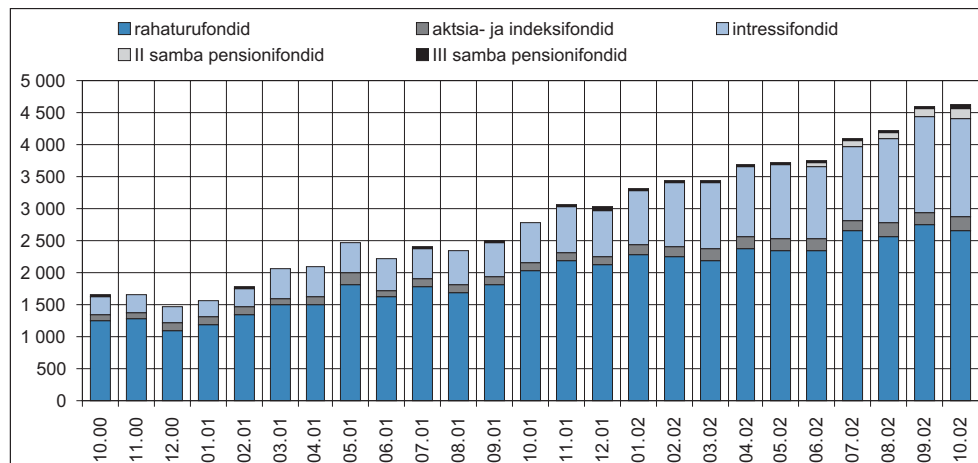
Joonis 5.10. Kvartali jooksul emiteeritud võlakirjad emitentide lõikes (mln kr, vasak telg) ja kroonivõlakirjade keskmine intress (parem telg)

Jätkus ka emiteeritud võlakirjade tähtajalise struktuuri nihe kuni 3kuulise tähtajaga võlakirjadelt 3–6kuulise tähtajaga võlakirjade suunas. Võlakirjade intressid kahanesid nagu rahaturuintressidki.

Muud finantsvahendajad

Investeeringifondid

Investeeringifondide mahu kiire kasv jätkus ka III kvartalis. Suurenemine oli rekordiline – 850 mln krooni –, mis tõstis kogumahu 4,6 mld kroonini (vt joonis 5.11). Eelkõige suurenesid intressi- ja rahaturufondid, kusjuures rahaturufondide kasv jäi intressifondide kasvule alla, kuna viimaste tulusus on suurem. **Fondide kasv on seotud eelkõige ettevõtete huviga paigutada oma vabu vahendeid pangahoiuste asemel mujale, sest hoiuste intressitas on madal. Samuti on suurenenud eraisikute rahapaigutused investeeringifondidesse.** Nemad eelistavad peamiselt keskmiseks ja pikaajaliseks säästmiseks sobivaid intressi- ja aktsiafonde.

Joonis 5.11. Investeeringifondide maht (mln kr)

Investeeringufondide investeeinguportfellis on kodu- ja välismaiseid varasid enam-vähem võrdselt. Välisvarade osatähtsus on viimasel aastal tänu fondide kiirele kasvule ja kodumaiste finantsvarade piiratud valikule siiski suurenenud. Instrumentide lõikes on välisvarade osakaal võlapaberite puhul ligi 70%, aktsiate puhul pisut üle 40% ning hoiuste puhul üks kolmandik.

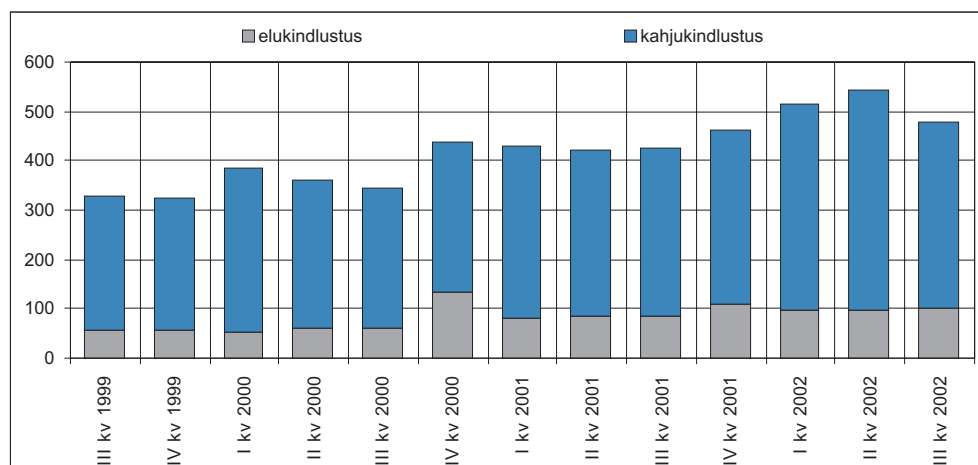
Järjest suuremat mõju avaldab fondide arengule pensionifondide eeldatav kasv. Pensionireformi II sambaga oli oktoobri lõpuks liitunud ca 35% hõivatutest ehk 207 200 inimest. Kohustuslike pensionifondide maht ulatus oktoobri lõpus 182 miljoni kroonini, kusjuures mahu kasvu on takistanud segadused maksete tegemisel. Lisaks sissemaksetele ja tulususele moodustab fondide mahust peaaegu poole pensionifondivalitsejate kohustuslik osalus fondis. Kohustuslike pensionifondide koondindeks (EPI) on püsinud positiivne, kuid aktsiaturgude väljavaadete ebamäärasuse tõttu on suurima tulususega olnud võlakirjafondid.

Kolmanda samba pensionifondide varad on kasvanud aeglasemalt ja moodustasid oktoobri lõpul 43 miljonit krooni. Aeglasem kasv on tõenäoliselt olnud tingitud suuremast tähelepanust pensionireformi II sambale.

Kindlustus

Elukindlustusturul jätkus restruktureerimine. Nordika Elukindlustusele kehtestati mais erirežiim, mille põhjuseks oli vajadus kaitsta kindlustusvõtjate huve olukorras, kus seltsi omavahendid ei vastanud seaduses sätestatud nõuetele. Erirežiim lõpetati 1. juulist portfelli üleandmisega ERGO Elukindlustusele. Pärast seda jäi elukindlustusturule viis kindlustusfirmat, millest kolm on pankade omanduses.

Elukindlustusseltsid kogusid III kvartalis preemiaid 101 mln kr ulatuses ehk ligi 20% rohkem kui 2001. a samal perioodil (vt joonis 5.12). Nagu pensionifondide puhulgi, on ka täiendava kogumispensionikindlustuse (III samba) kasv II samba rakendumise tõttu aeglustunud. Kiirenevalt on aga kasvanud kapitalikogumiskindlustus, mis sisaldab koos investeerimisriskiga elukindlustusega ka pensionikindlustusena käsitletavat kindlustusosa. Elukindlustusturu restruktureerimisega on kaasnenu seltside kasumlikkuse jätkuv tõus.

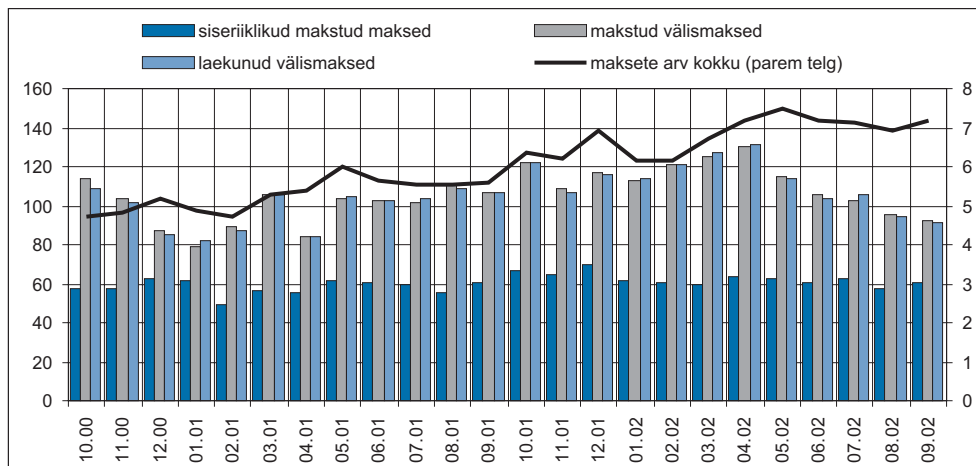
Joonis 5.12. Kindlustusseltside poolt kogutud brutopreemiat (mln kr)

Kui viimase aasta jooksul on kahjukindlustusturg kiiresti kasvanud, siis III kvartalis võis näha aeglustumise märke. Eelnenud perioodidel toetas kasvu kinnisvara soetamine, sõiduki-müük ja liikluskindlustuse tariifide tõus. Kolmandas kvartalis kogusid kahjukindlustusseltsid

376 miljonit krooni kindlustuspreemiaid. Nende mahu kasv on aeglustunud kõigi peamiste kindlustusliikide lõikes, välja arvatud ettevõtete sõidukite vabatahtlik kindlustus ning kohustuslik liikluskindlustus.

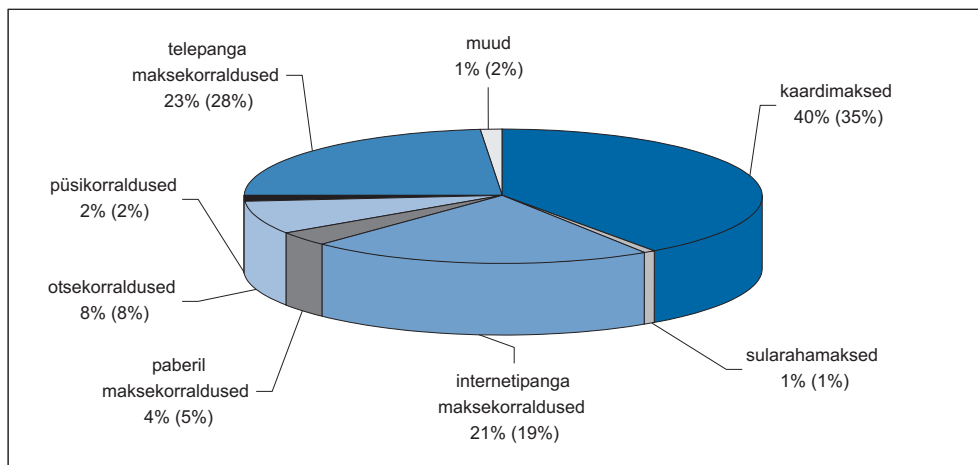
Maksesüsteem

Maksete arv oli 2002. aasta üheksa kuuga 28% suurem kui 2001. aasta samal ajal (vt joonis 5.13), keskmiselt tehti vastavalt 6,9 ja 5,4 miljonit tehingut kuus. Käibe osas suurenes kõige enam välismaksete käive – laekunud maksete oma 14% ja makstud maksete oma 13%.

Joonis 5.13. Maksete struktuur käibe (mld kr, vasak telg) ja maksete arvu järgi (mln tk, parem telg)

Maksete teostamiseks kasutati jätkuvalt kõige enam pangakaarte ja krediidikorraldusi, mille abil sooritati 2002. a üheksa kuuga üle 90% krediitdiastutuste vahendusel tehtud maksetest (vt joonis 5.14). Seoses elektroonsete maksekanalite kasutusvõimaluste avardumisega suurenes elektroonsete krediidikorralduste osakaal 2002. a esimese kolme kvartaliga 93% ni kõigist krediidikorraldustest (2001. a samal ajal oli vastav näitaja 91%).

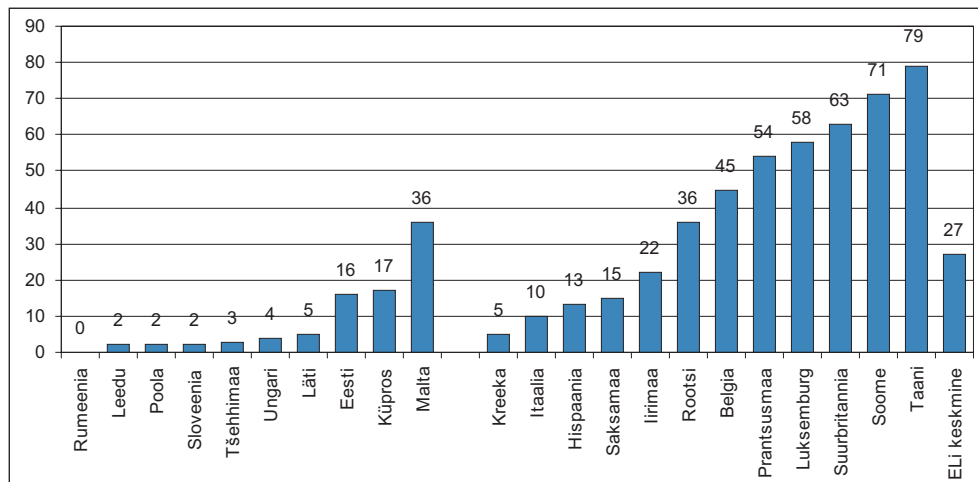
Joonis 5.14. Maksevahendite struktuur 2002. aasta III kvartalis (sulgudes 2001. aasta III kvartali andmed)

Alternatiivina sularahale ja paberil maksekorraldustele kasutatakse aina rohkem pangakaarte, internetipanga ja telepanga maksekorraldusi ning püsi- ja otsekorraldusi. Levinumatest maksevahenditest suurenes 2002. aasta üheksa kuuga võrreldes 2001. aasta sama ajaga enim kaardimaksete, internetipanga maksekorralduste ja otsekorralduste kasutamine, vastavalt 50; 44 ja 35%. Otsekorralduse peamine eelis eraklientide jaoks on mugavus ja rahaline kasu (on kliendi jaoks tasuta), ettevõtetel vähenevad aga sularahas kogutavate maksetega seotud kulud ja risk ning paraneb rahavoogude juhitavus, kuna maksed laekuvad kindlatel kuupäevadel.

Lisaks eespool kirjeldatud maksevahenditele on neil Hansapanga ja Ühispaniga klientidel, kes on ühtlasi Eesti mobiilsideoperaatorite lepingulised kliendid või kõnekaartide omanikud, alates novembri keskpaigast võimalik **tasuda ostude eest mobiiltelefoni teel**. Novembri lõpul pakkus mobiilmaksete tegemise võimalust sadakond ettevõtet. Pangad soovivad selliste ettevõtete arvu aastaga suurendada tuhandeni.

2002. aasta III kvartali lõpuks olid Eesti krediitdiasutused väljastanud ligi 1,1 miljonit pangakaarti, millest 17% olid n-õ passiivsed ehk sellised, millega ei tehtud ühtki maksetehingut. Poole aastaga on passiivsete krediitkaartide osakaal vähenenud 31%lt 27%ni, mis näitab tarbimise kasvu ning igapäevaste ostude finantseerimist lühiajalise laenu arvel.

Laienenud on ka kaartide kasutusvõimalused – 2002. aasta aprillist oktoobrini suurenes pangaautomaatide arv 25 võrra ja pangakaardiga tasuta võimaldavate müügikohtade arv 1227 võrra.

Joonis 5.15. Kaardimakseid elaniku kohta aastas (tk) (ELi kandidaatriigid - 2001. a andmed; ELi liikmesriigid - 2000. a andmed)

Eestis sooritatakse pangakaartidega inimese kohta rohkem tehinguid kui enamikus Euroopa Liidu kandidaatriikides, 2001. aastal näiteks tehti ca 16 tehingut inimese kohta. Samas on kaarditehingute arv inimese kohta Eestis ligi kahe kolmandiku võrra väiksem ELi riikide kaalutud keskmisest (vt joonis 5.15). Eesti on samal tasemel Saksamaa ja Küprosega, kuid jääb näiteks Soomele ja Taanile alla üle nelja korra.